

ONNI PALASTE SUOMUSSALMEN SANKARIT

Suomussalmen sankarit

Onni Palaste

Suomussalmen sankarit

SAGA Egmont

Suomussalmen sankarit

Cover image: Shutterstock

Kirja ilmentää aikaa, jona se on kirjoitettu, ja sen sisältö voi olla osittain vanhentunutta tai kiistanalaista.

Copyright © 1979, 2023 Onni Palaste and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788727027074

1. POD edition

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.sagaegmont.com

Saga is a subsidiary of Egmont. Egmont is Denmark's largest media company and fully owned by the Egmont Foundation, which donates almost 13,4 million euros annually to children in difficult circumstances.

Saatesanat

Suomussalmen sankarit kertoo ajasta miespolvi sitten, jolloin maailma oli sodassa. Antaakseni mahdollisimman aidon kuvan tuosta ankeasta ajasta olen kertonut tapahtumat sen ajan hengessä.

Vain todellisen kuvauksen valossa lukija voi nähdä, miten visaisista oloista nykyiset hyvät naapuruussuhteet on jouduttu rakentamaan, ja oppia arvostamaan sodanjälkeistä ulkopoliitikkaamme entistä enemmän.

Tekijä

Vihollinen saapuu

1

Oli varhainen aamu marraskuun viimeisenä päivänä. Harmaa suruvaippa lepäsi painostavana Lehtovaaran kylän yllä. Kylän, joka käsitti vain 4 taloa. Sateli hieman lunta.

Hilma-emäntä oli käväissyt aamulypsyllä ja hoitanut lehmät. Nyt hän keitti lieden ääressä aamupuuroa. Kotona olivat hänen viisi lastaan ja lähes 70-vuotias Jussi-ukki. Aviomies Gunnar oli toisten reserviläisten joukossa Juntusrannassa, jonne oli matkaa kymmenisen kilometriä. Nostettuaan valmiin puuron tulelta hän lähti herättelemään 15-vuotiasta Kalevia ja 13-vuotiasta Eeroa, kun havahtui koiran kiukkuiseen haukuun pihalta. Mikä kumma sille nyt tuli? Hilma-emäntä säpsähti. Hän ryntäsi ikkunaan. Koira haukkui entistä ärhäkkäämmin. Sen kuono osoitti rajalle johtavan tien suuntaan. Hilma-emäntä katsoi sinne. Voi taivahan Jumala! Hänen polvensa olivat halvautumassa. Hänen oli vaikea uskoa näkemäänsä todeksi.

Lumista talvitietä lappautui mustanaan ukkoa, parijonossa. Tarpoivat lumessa jalkaisin, jokaisella piippolakki päässä ja torrakko selässä. Vaikutus oli kauhistuttava. Se oli lamaannuttaa kaiken toiminnan. Juuri tuota näkyä Hilma-emäntä oli pelännyt päivästä toiseen. Tuo näky oli kummitellut kaikkien lehtovaaralaisten silmissä jo pitkään. Nytkö se tapahtui – pahin mitä oli pelätty?

– Nopeasti hevonen reen eteen! Hilma-emäntä hihkaisi ukille, jolla oli vaatteet päällä.

Pakoon oli päästävä! Äkkiä! Kuolema silmien edessä Hilma ravisti hereille lapsensa. Kiireesti vaatteet päälle ja rekeen. Ryske ja röyke oli kuulunut rajan takaa viikkokaupalla. Tätä se tiesi. Ukki koppasi seinältä hevosen valjaat käsiinsä ja riensi ulos. Herrajumala! Tappavat koko pesueen, Hilma huohotti pelokkaasti ja napitti nuorimmaisen pomppaa kiinni.

Hetkessä ukki otti hevosen tallista ja talutti sen liistereen eteen. Valjaat kiinni ja laatikko paikalleen. Pakoon, pakoon heti vaan, ukin nokka tohisi. Hän oli nostamassa aisaa rahkeen mutkaan, kun vastapuolelle ilmestyi oudon näköinen mies kuin lumesta polkaistuna. Vieraan tarkoitus ei suinkaan ollut auttaa ukkia hevosen valjastamisessa, sillä hän piteli käsissään kivääriä, jonka päässä oli terävä pistin. Se tökäistiin kohti ukin maha.

– Missä on lähin telefoni? leveäsuinen piippalakki kysyi selvällä suomen kielellä.

Punasotilaan silmistä iskeytyi ukkiin julman totinen katse. Pihalle oli ilmestynyt kaksi muuta piippalakkaa. Otaksuttavasti kärkiryhmän miehiä. Halusivat varmistua, ettei puhelimella ennätettäisi antaa hälytystä suomalaisille sotilaille, ukin päässä sytytti. Tai halusivat antaa puhelimella suomalaisille vääriä tietoja... Kavalan näköinen toveri. Tietysti joku suomalainen

kommunisti... Ukki vilkaisi toisia tovereita. He sihtasivat ukkia toiveikkaina, kuin kiihkeästi odottaisivat tilaisuutta pistimen käsittelyyn.

- Puhelinko? ukki kysyi verkkaisesti.
- Puhelin! suomea puhunut punasotilas ärähti.
- Juntusrannassa.
- Paljonko sinne on matkaa?
- Eiköhän lie peninkulman verran.
- Että kymmenen kilometrin päässä? Jos ukko valehtelet niin

kaivan suolesi pellolle.

- Niillä hujakoilla tästä on Juntusrantaan.

Hilma-emäntä oli ryntäämässä lastensa kanssa pihalle, kun yksi punasotilas pysäytti heidät rappusille. Lapset ennättivät nähdä, miten tylysti punasotilaat kuskasivat ukkia navettarakennuksen taa. Samassa sieltä kajahti laukaus. Ampuivat ukin! Hyvä Luoja! lapset ja Hilma-äiti kauhistelivat sisimmässään.

Navetan takana punasotilaat eivät ampuneet ukkia, vaan valoraketin taivaalle – sovitun merkin pääjoukolle, että ensimmäinen suomalaiskylä oli onnistuneesti vallattu.

– Varmaan käsitätte, että Suomen miehitys on alkanut. Mutta mitä te tykkäätte tulostamme? suomea puhuva punasotilas kysyi ukilta.

– Mitäpä minä sille yksin mahan, vaikka olisin vastaankin, ukki vastasi rehellisellä, varmalla äänellä.

Ukin asenne loukkasi silmin nähtävästi leveäsuista punasotilasta, joka karjaisi äkisti:

- Nyt lähet ukko Neuvostoliittoon.
- Mikäpä siinä, ukki vastasi alistuvalla äänellä.

Ennen kuin suomea puhuva punasotilas lähti sisälle jakamaan määräyksiä, hän jätti ukin pihalle venäläisen vartiomiehen huostaan.

– Me olemme nyt isäntiä talossanne, punasotilas aloitti. Hän heitti tuimia katseita talonväkeen ja jatkoi mahtipontisesti: – Ette mene ulos ettekä tee mitään kysymättä ensin lupaa meiltä... Kun tottelette nöyrästi käskyjämme, teidän ei tarvitse pelätä.

Tunnelma talossa oli käynyt alakuloiseksi. Ja punasotilaan ryhtyessä jakamaan käskyjä se muuttui kerrassaan masentavaksi. Saadakseen edes jonkinlaista piristystä aikaan Hilma-emäntä kysäisi:

– Saanko minä keittää teille kahvit?

Kuullessaan sanan kahvit, punasotilaan kasvoille levisi hölmistynyt ilme, joka hetkessä muuttui iloiseksi.

Tarjotessaan punasotilaille kahvia Hilma-emäntä sai tietää, ettei ukkia vielä ammuttukaan, vaan aiottiin kuljettaa Venäjälle vankeuteen. Siperian vankileirit toivat mieleen nälän ja pakkasen. Hilma halusi viedä ukille turkin, mutta punasotilas esti sen.

– Olihan hänellä jonkinlainen takki... punasotilas örisi ja ryysti himokkaasti kahvia sisäänsä.

Viholliset ryntäsivät laumana kylään. Heillä ei ollut aikaa pitkiin keskusteluihin siviilien kanssa. Rajan takaa lappautui uusia ja taas uusia joukkoja. Tuli hyökkäysvaunuja ja aura-autoja kovalla jyrinällä, sitten tykkeitä, traktoreita, kuormureita, hevosia, muonakuskeja, kenttägeittioita, autojen lavoilla urkupyssyjä ja kaikenlaisia härveleitä. Teltoja nousi pihapiirin liepeille ja teiden varsille. Maahantunkeutajat täyttivät kaikki talot kylmiä eteisiä ja ullakoita myöten. He hakeutuivat navettoihin, talleihin ja jopa heinälatoihin. Puuta hakattiin ja

korsuja rakennettiin. Vaikutti siltä, että mihin punasotilaan antura astui, sinne se jäi.

Vähäinen rajanylitystie leveni hyökkäysvaunujen alla valtavaksi väyläksi. Hotu oli auki. Neuvostojoukkojen loputon virta ja sotakaluston runsaus yllätti kyläläiset. Nyt Suomi nujerretaan. Kylään porhalsi kaksi amerikkalaismallista henkilöautoa, joista nousi korkeita sotaherroja. Divisioonan esikunta perustettiin Lehtovaaran kylään. Siviilit tungettiin ahtaalle. Hilma-emäntä viiden lapsensa kanssa sullottiin keittiön sopukkaan. Kytröttäkää siinä! On helpompi vartioda. Ette karkaa. Suomalaisten yhteiselämä venäläisten kanssa oli alkanut.

Muutamassa tunnissa lehtovaaralaisten elämä oli käännetty mullin mallin, suomalaisten talonpoikien, jotka sukupolvesta toiseen olivat viljelleet maata ja kasvattaneet karjaa eläen Herran pelossa ja nuhteessa, aikomatta kenellekään mitään pahaa.

Naapurin emäntä Arolan Lempi ei ollut koko yönä juuri silmänsä ummistanut. Sairaana ääressä valvoessaan hänellä oli aikaa kuunnella raskaita tuulen henkäyksiä, sen valitusta nurkissa. Vuoroin hän kuunteli viisivuotiaan Leenan huohottavaa hengitystä. Leena makasi keuhkokuumeessa.

Aamulla varhain hän lypsi lehmät ja loi lannat. Välillä hän laittoi ruokaa kolmelle tyttärelleen, kahdeksanvuotiaalle Elinalle, Leenalle ja kolmevuotiaalle Anna-Liisalle, jotka vielä nukuivat.

Aamupuuron keitettyään hän herätti Elinan sairaan vahdiksi ja lähti läheisestä ladosta noutamaan rehua karjalle. Huolestunut ilme kasvoilla Lempi koppasi suuren pärekorin käteensä ja tarttui vesikelkan lumiseen jukkoon.

Hän oli nukkunut monta yötä huonosti. Koko kylä oli nukkunut huonosti – viikkoja. Rajan läheisyys on aina ahdistanut rahvaan mieltä. Itäinen rajamme ei ole koskaan ollut

rauhanraja. Ei ole käyty ostoksilla rajan yli, ei kuljettu tuttavissa ja sukulaisissa rajan takana, eikä naitu yli rajan kuten länsirajalla.

Erikoisen painostavana rajan läheisyys tuntui tällä kertaa. Lähteekö puna-armeija jyräämään maamme nurin kuten vähää aikaisemmin jyräsi veljesmaamme Viron? Samassa naapurin koira päästi äkäisen haukun. Lempi säpsähti. Oman talon vahti yhtyi haukkuun. Ettei vain venäläisiä? lensi pelokas ajatus. Jos ovat – saattaisin ennättää vielä pakoon? Kylän koirat eivät tuolla tavoin hauku omia rajamiehiä, jotka usein ovat pistäytyneet taloissa.

Vihurina Lempi palasi pihaan kelkka keikkuen narun perässä. Parilla askeleella hän harppasi sisälle. Onneksi Elina oli pukeutut päälleen. Nähdessään äitinsä huolestuneen tähyilyn ikkunasta naapuriin Elina oli heti tilanteen tasalla. Hän vaistosi vaaran, josta oli joka päivä puhuttu.

– Minä käväisen katsomassa, Elina ehdotti vikkelahti, pisti kengät jalkaansa ja oli jo menossa, mutta samassa tarttui äiti häntä kädestä.

– Pysy sinä sisällä. Minä kurkistan katolta.

Kolmekymmentävuotias Lempi Seppänen oli verevä ja tekevä rajan asukas. Hän oli tottunut kaikkiin ihmiselämää kohtaaviin vastoinikäymisiin. Hän ei ollut sitä ihmistyyppiä, jotka hädän hetkellä menivät toimettomiksi. Hän ei jäänyt väentelemään käsiään tai ryhtynyt kokoilemaan arvoesineitään. Hän kipaisi lumiselle katolle. Ohuen lumisateen läpi hän näki naapurin pihalle, jossa isäntä valjasti hevosta reen eteen. Mutta keitä olivat nuo muut miehet? Tarttuivat hevosen suitsiin... Niitä tuli lisää. Niillä oli jonkinlaiset piippalakit päässä ja kiväärin käsissä! Hyvä Jumala! Lempin sydän oli kääntynyt ympäri. Lennossa hän

laskeutui lastensa luo pirttiin hokien puoliääneen ja tietämättään: – Kuolema tulloo, kuolema tulloo...

Sydän takoi haljetakseen. Mutta nyt oli toimittava. Pelon raastaessa sydäntä hän syöksyi lasten vuoteelle ja kaappasi molemmat pienokaiset yhtenä sykkyränä syliinsä, peitteineen päivineen.

– Nyt mentiin! hän hihkaisi vaisusti Elinalle, joka asetteli takkia harteilleen.

– Otanko nuo uuvet vantuut? Elina kysyi vielä ja pysähtyi oven tukoksi.

– Ota, ota ja nopeasti ulos.

Voimakkailla käsivarsillaan Lempi kantoi lapsensa pihalle ja laski molemmat heinäkoriin, kääräisi heiniä ympärille siteeksi ja lämmikkeeksi, tarttui jukkoon ja suhahti Elinalle: – Seiso sinä jalaksilla ja pitele vakkaa, ettei pääse keikahtamaan.

Oli lähdettävä navetan suojassa peltosarkojen poikki, ettei vihollinen huomaisi pakoa. Aivoissa takoi yksi ja sama ajatus: – Pakoon on päästävä! Sananvientiin naapurille ja Juntusrantaan sotilaille.

Normaali hevostie kulki Lehtovaaran pihan kautta, mutta nyt oli lähdettävä toiseen suuntaan. Oli kierrettävä Kahmajärven eteläpuolitse Jokelan ja Peltolan kautta. Jospa jää kestäisi.

Elina-tytär ei malttanut olla silmäämättä naapuriin ja metsän suuntaan. Terävillä silmillään hän havaitsi tummia sotilaita, jotka kahlasivat lumessa. Tulivat pellon yli taloa kohden. Miksi ne eivät käytä tietä, ihmetteli Elina ja ilmoitti havaintonsa äidilleen.

Äiti lisäsi vauhtia.

– Mihin me mennään? Elina kysyi.

– Koetetaan päästä Jokelaan, äiti huohotti vastauksen.

8-vuotias Elina ei jaksanut ajatella asioita aivan samalla tavalla kuin aikaihmiset. Hän kummasteli, että äiti lähti navettamekossa kylään. Elinan korvia nipisteli. Päästäkin palelsi ja samassa hän hoksasi, ettei tullut otetuksi lakkia.

Äiti kiskoi vesikelkkaa vähäisessä lumessa yli kynnöspeltojen. Se takelteli kivissä. Mutta polulle ei auttanut vielä poiketa. Toisin paikoin lunta oli liian vähän, toisaalle sitä oli juoksuttanut liikaakin. Pärevalka kuppelehti jäisessä vesikelkassa. Ojan kohdalla se keikahti kumoon. Anna-Liisa solahti lumeen lähes alastomana. Voi taivas!

– Outahan kun päästään ojan yli, äiti sanoi lempeästi Elinalle.
– Seiso kannoilla ja piä tolokusti vakasta.

– Äiti, jaksatko sinä?

Hätä ja huoli painoi Lempin mieltä. Hän tiesi odottavansa lasta, mutta onneksi raskaus oli vasta alullaan. Aviomies muistui mieleen. Hän toivoisi rinnalleen miehensä. Mutta Otto oli Tormualla johtamassa metsätöitä. Oton lähtöhetkellä Lempi oli sanonut: – Kun minäkin pääsisin Juntusrantaan lottatöihin. Varmaan siellä tarvittaisiin.

– Sinulla on töitä täällä kotona ihan tarpeeksi. Enkä minä usko, että siitä sota syttyy, Otto oli vastannut ja huitaissut kädellään hyvästijätön.

Kun pääsis vielä tuon saran yli... Sitten polulle, etteivät huomaisi... Eivät saisi kiinni. Lottaa voisivat räätälä pistimien kanssa. Kiduttaa monella tavalla...

Lempi vilkaisi jälleen taakseen. Suojaava lumisade rauhoitti hieman mieltä. Piipusta nousi sininen savu taivaalle. Jäiköhän minulta kahvi kiehumaan hellalle... Koira päästi entistä hurjemman haukun. Kodin pihalla näkyi jo liikettä. Ryssiä

tietysti. Rinnasta riipaisi. Lempi otti kaiken irti itsestään. Lähtö taitaa sittenkin onnistua. Nopeasti vaan Jokelaan.

Jokelan ikkunaan ilmestyi päitä. Emäntä tuli portaille.

– Ne ovat tulleet! Lempi puuskutti viestin ja lähti jatkamaan.

Nuo kolme sanaa riittivät. Ja vaikka Lempi ei olisi ilmoittanut mitään, hänen pelästynyt ilmeensä ja puolialaston lapsikuormansa kertoi, mistä oli kysymys. Talossa alettiin kokoilla kampeita.

Niemelän pihalla vanhaisäntä pilkkoi pölkyn päällä hakoja lehmien vuoteeksi. Kuultuaan Lempin uutisen ukko ei pahemmin säikähtynyt.

– Ettet sinä vain ole erehtynyt?

– Erehtynyt. Ohan mulla silimät peässä. Evakkoon saatte painua ja kiireellä.

– Tuskin sieltä monta on tulossa, ukko turisi välinpitämättömällä äänellä. – On niitä urkkijoita käynyt ennenkin... Mihin tässä ossoo lähteä.

– Jokos tuo järven selekä kestää? Lempi tiukkasi.

– Eipä oo kukkaa kulukenu vielä.

Lempi ei hukannut aikaa turhaan jutusteluun. Pysykööt kotonaan, hullut, jos eivät usko sanaani.

Lempi tunsu vastuun. Naapureille oli vietävä sanaa ja pelastettava mikä pelastettavissa oli. Eivät pystyisi sitten jälkeensä sättimään. Mutta sitäkin voimakkaammin hän tunsu vastuun Juntusrannan reserviläisistä. Lottana hänen oli saatava sana sotilaille.

Rajan suunnalta kuului laukaus. Voi, minun pitää joutua, minun pitää joutua... Lempi hoki itselleen, ja kiirehti Kahmajärven rantaan. Puukkolahti oli ohuessa jäässä – mutta kestääkö se? Lahden kiertäminen vie aikaa, ja vihollinen ei saa

ennättää Kulmakoskelle. Oli luotettava Kaikkivaltiaan armoon ja uskallettava jälle.

Lempi lähti kelkkoineen urheasti heikolle jälle. Se ritisi ja ratisi. Voi kamalaa! Ei taida sittenkään kestää. On kierrettävä rannempaa.

Keinoteltuaan itsensä Puukkolahden yli Lempi suuntasi kulkunsa Peltolaan. Metsäpolulla ei enää paleltanut Elina-tyttöäkään. Tomerasti hän oli pidellyt pärevakkaa ja työntänyt kelkkaa äidin apuna.

Käsissä oli nihkeä hiki ja Elina tökäisi uudet vanttuut taskuunsa. Kohta hän kuitenkin huomasi, että ne olivat tipahtaneet. Uudet villavanttuut! Siitäkö Elinalle tuli hätä.

– Minä meen hakemaan. Outa äiti, hän varoitti.

Äiti antoi luvan. Saipahan hieman huokaista välillä.

Elina löysi vanttuunsa ja palasi hyvillä mielin äitinsä luo.

Matka jatkui.

Päästyään Peltolaan Lempi tiesi olevansa jo voiton puolella. Juntusrannan koululle oli enää kolme kilometriä.

– Ovat tulleet rajan yli! Lempi kertoi raskaan viestin Elli Juntuselle, ja oli lähdössä jatkamaan.

– Hyvä tavaton!

Elli-emäntä kiinnitti huomionsa heinävakkaan, jossa lapset kyyhöttivät kuin kaksi alastonta linnunpoikaa väristen valkoisina, huulet sinessä.

– Et sinä noitten kanssa voi jatkaa. Paleltuvat raukat, elleivät ole jo paleltuneet. Näätkö sinä? Peltolan Elli pidätteli Lempiä.

– Sotilaille on saatava sana!

– Mee, mutta jätä lapset tänne!

Näin tehtiin.

Lempin lähdettyä Peltolan väki ryhtyi hoivaamaan kohmettuneita pienokaisia. Lapsille etsittiin lisää vaatteita, tarjottiin voileipää ja maitoa. Saman tien utsittiin Elinalta lisää tietoja vihollisista.

- Lapsikulta, näitkö sinä niitä ryökäleitä?
- Näin minä, kun ne tulivat mejän pihalle.

Aika kului nopeasti jutellessa ja kampeita kasaillessa. Lempi palasi koululta Peltolaan tyytyväisin mielin. Ei siellä sotilaat vielä tienneet mitään. Hän ihmetteli talonväen hidasta evakkoon lähtöä. Itse hän laittoi lapsensa lähtökuntoon ja kysäisi:

- Ettekö tekin jo ala lähteä?
- No tuota, eihän tästä niin vain. Eiköhän ne sotilaat kuitenni toppuuttele...

Lempi jätti Peltolan väen, nosti lapset kelkkaansa ja lähti koululle.

Reserviläisten päällikkö vänrikki Elo oli jo lähettänyt yhden ryhmän tiedustelupartioon Lehtovaaralle ja useita kahden miehen partioita sananvientiin rajan asukkaille.

Naisia, lapsia ja vanhuksia, raskaine taakkoineen, kissoineen, koirineen ja lehmineen alkoi ilmestyä koulun pihalle. Erään vanhemman naisen päällä oli vain kulunut päällystakki ja harmaa huivi päässä. Hillittömässä hädässä kaikki muu oli unohtunut. Näky riipaisi reserviläisten sydäntä. Onnettomat – mitenkähän he selviävät?

Kaksi lottaa ja asuntolanhoitaja ottivat pakolaiset avosylin vastaan. Heidät ohjattiin luokkahuoneisiin. Uunit lyötiin lämpiämään. Asuntolanhoitaja kantoi huopia. – Nämä saatte pitää omananne, jättepä koululle yöksi tai ette. Evakkomatalla ne saattavat olla vielä tarpeen. Koulukeittolasta saatiin lämmintä

”Ennen talvisotaa vain muutama suomussalmelainen tunsi Ratteen tien, joka erkanee Suomussalmen-Kuhmon tiestä itään. Mutta talvisodan aikana koko maailma tuli tuntemaan tämän vähäisen, mäkisen ja mutkaisen tien nimen.”

Ilman sodanjulistusta, marraskuun viimeisenä päivänä 1939 ensimmäiset neuvostosotilaat saapuvat itärajalla sijaitsevaan suomalaiskylään. Hyökkääjät aikovat marssia itärajalta Ouluun ja valloittaa Suomen nopeasti. Kainuussa heitä odottaa kuitenkin vähäväkinen mutta sitäkin sisukkaampi joukko taistelijoita. Talvisota on alkanut.

Suomussalmen sankarit kertoo dokumentaarisella otteella Talvisodan tapahtumista sekä rintamalla että sen ulkopuolella.

Kirjailija Onni Palaste taisteli itse Suomussalmella eversti Siilasvuon joukoissa ja näki tapahtumat läheltä. Sodan kiivaissa taisteluissa sankarit erehtyvät, kaatuvat ja nousevat, ja Siilasvuon, Elon ja Kiannon kaltaiset nimet jäävät historiaan.

Onni Palaste (s. Bovellán, 1917–2009) oli sotakirjoistaan tunnettu suomalainen kirjailija. Palaste oli sotaveteraani, joka aloitti kirjoittamisen jo rintamalla. Hän hyödynsi omia sotakokemuksiaan teoksissaan, joista tunnetuimpiin kuuluvat muun muassa Rukajärven sissit (1967) ja Suomussalmen sankarit (1979).